

## AFGANİSTAN'DA GÖÇ HAREKETLİLİĞİNİN NEDEN VE SONUÇLARI\*

### CAUSES AND CONSEQUENCES OF MIGRATION MOBILITY IN AFGHANISTAN

### ПРИЧИНЫ И ПОСЛЕДСТВИЯ ИМИГРАЦИИ В АФГАНИСТАНЕ

Ahmad Jawid OBAYD\*\*

Abdullah KARATAŞ\*\*\*

#### ÖZ

Tarihi süreç içinde insanlığın gündeminden hiç çıkmayan bir mesele olan göç sorunu, 2000'li yıllarda da dünyanın çoğu ülkesinde hep gündemde tutulmuştur. Ekonomik endişeler ve savaş korkusu öncelikli olmak kaydıyla, birçok nedenle bireyler yaşadıkları mekânlardan toplu halde ayrılmaktadırlar. Tüm dünya ülkelerinde olduğu gibi Afganistan'da da göçün önemli bir sorun haline geldiği söylenebilir. Afganistan, 1979'daki Sovyet işgalinden bu yana 40 yılı aşkın süredir ardı kesilmeyen işgaller, iç çatışmalar ve dış müdahalelerden dolayı silahların hiç susmadığı bir ülke konumundadır. Afganistan, süper güçlerin çatışma sahası olmasının yanında sosyal, ekonomik ve siyasi istikrarsızlıkla beraber terörle de anılan bir ülke haline gelmiştir. Her geçen gün artan şiddet olayları, tarihi İpek Yolu'nun geçtiği bir ülke olan Afganistan'ı adeta yaşanmaz bir ülke durumuna getirmiştir. Ülke içindeki huzursuz ve güvensiz ortam nedeniyle yıllardır göç sorunları yaşayan Afganistan, 20. yüzyılda komşu ülkeler başta olmak üzere dünyanın her yerine göç vermeye başlamıştır. İlk başta göç merkezi olarak Pakistan ve İran tercih edilmiş, daha sonra ise Türkiye ön plana çıkmıştır. İnsanlar yaşamış oldukları ekonomik, terör, güvenlik sorunları ve iç çatışmaların etkisiyle ülkesini terk etmek zorunda kalmaktadır. Diğer taraftan gelişmiş ülkelerdeki müreffeh hayat koşulları, ekonomik olanaklar ve güvenlik imkânları da bu ülkelere göçü cazip hale getirmektedir. Bu çalışmada, Afganistan'da göç sorunu, neden ve sonuçlarıyla ele alınacaktır.

**Anahtar Kelimeler:** Afganistan, Göç Sorunu, Terör, Güvenlik, Ekonomik Kaygılar, İşgaller

\* Bu çalışma Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde hazırlanan "Afganistan'da Göç Sorunu" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

\*\* ORCID: [0000-0003-2223-1152](https://orcid.org/0000-0003-2223-1152), Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı 51240-NİĞDE. jawid.obayd@gmail.com.

\*\*\* ORCID: [0000-0001-9818-2241](https://orcid.org/0000-0001-9818-2241), Dr. Öğr. Üyesi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Niğde Sosyal Bilimler MYO Yönetim ve Organizasyon Bölümü 51100-NİĞDE. akaratas@ohu.edu.tr

## Afganistan'da Göç Hareketliliğinin Neden ve Sonuçları

### ABSTRACT

The problem of migration, which is an issue that has never left the agenda of humanity in the historical process, has always been on the agenda in most countries of the world in the 2000s. Individuals leave the places they live collectively for many reasons, with the priority of economic concerns and fear of war. It can be said that migration has become an important problem in Afghanistan as in all countries of the world. Afghanistan is a country where weapons have never stopped because of the invasions, internal conflicts and foreign interventions that have not ceased for more than 40 years since the Soviet invasion in 1979. Afghanistan, besides being a battleground of superpowers, has become a country that is mentioned with terrorism along with social, economic and political instability. Afghanistan, through which the historical Silk Road passes, has become an uninhabitable country due to the increasing violence day by day. Afghanistan, which has been experiencing migration problems for years due to the uneasy and insecure environment in the country, started to send immigrants to all parts of the world, especially to neighboring countries in the 20th century. At first Pakistan and Iran have been preferable as immigration center while Turkey has come to the fore later. People are forced to leave their country due to the effects of economic, terrorism, security problems and internal conflicts. On the other hand, the prosperous living conditions, economic and security opportunities in developed countries make migration to these countries attractive. In this study, the migration problem in Afghanistan will be discussed with its causes and consequences.

**Keywords:** Afghanistan, Migration Problem, Terror, Security, Economic Concerns, Invasions

### АННОТАЦИЯ

Проблема иммиграции всегда стояла на повестке дня в большинстве стран мира как раньше, так и в 2000-х годах. Люди покидают свои места жительства по разным причинам, в первую очередь из-за экономических проблем и страха войны. Можно сказать, что иммиграция стала серьёзной проблемой в Афганистане, как и во всех странах мира. В Афганистане, после советского вторжения в 1979 году уже более 40 лет продолжается стрельба, не прекращаются внутренние конфликты и иностранное вмешательство. Афганистан, помимо того, что является зоной конфликта сверхдержав, стал страной, которая ассоциируется с терроризмом наряду с социальной, экономической и политической нестабильностью. Растущее с каждым днем насилие превратило Афганистан, через которую проходит исторический шёлковый путь, непригодной для проживания страной. С Афганистана, который годами испытывал проблемы с миграцией из-за непростой и небезопасной обстановки в стране, и в 20 веке направляется поток иммигрантов во все части мира, особенно в соседние государства. Сначала, в качестве миграции предпочтение отдавалось Пакистану и Ирану, затем на первый план вышла Турция. Люди вынуждены покинуть свою страну из-за последствий экономических проблем, терроризма, проблем безопасности и внутренних конфликтов. С другой стороны, благополучные условия жизни, экономические возможности и безопасность в развитых странах делают миграцию в эти государства привлекательной. В нижеследующем исследовании будет обсуждаться проблема иммиграции в Афганистане, её причины и последствия.

**Ключевые слова:** Афганистан, проблема миграции, террор, безопасность, экономические проблемы, оккупации.

## 1. GİRİŞ

Afganistan'da son dönemde, gerek müdahil aktörlerin tutumları gerekse artan şiddet eylemleri, teröre yönelik yürütülen küresel savaşın merkezinde bulunan bu ülkedeki güvenlik durumunu tekrardan uluslararası gündemin ilk sıralarına taşımıştır. 1979'daki Sovyet işgalinden bu yana 40 yılı aşkın süredir ardi arkası kesilmeyen işgaller, iç çatışmalar ve dış müdahaleler Afganistan'ı silahların hiç susmadığı bir ülke konumuna getirmiştir. Süper güçlerin çatışma sahası olmasının yanında sosyal, ekonomik ve siyasi istikrarsızlık ve terörle de anılan bir ülke haline gelmiştir.

*“Afganistan, ‘küresel terör’ olgusunu gündeme taşıyan El-Kaide, Taliban ve DAESH gibi radikal örgütlerin çıkış noktası ve üs kurdukları bir ülke olma niteliğini taşımaktadır. Yolsuzluk, rüşvet, sosyo-kültürel anlamda yaşanan erozyon; dini, etnik ve ideolojik esaslı nepotizm, bu ülkenin bir parçası haline gelmiş durumdadır. Taliban yönetiminin Afgan halkının kullanmaması koşuluyla üretimini serbest hale getirdiği uyuşturucu sorunu, ticaretten siyasete, uluslararası ilişkilerden terörle mücadeleye kadar her şeyi derinden etkilemiştir. Ülkede uyuşturucu baronları ve savaş aktörleri artık çok önemli bir konuma sahiptir. Afganistan'ı böylesine çözülmesi güç problemlerle karşı karşıya getiren en önemli sebep, yer altı kaynaklarının zenginliği açısından dünyanın ilk beş ülkesinden birisi olmasıdır. Petrol, doğalgaz, elmas, altın, bakır vb. yeraltı kaynaklarının yanı sıra dünya genelindeki lityum ve uranyum rezervlerinin yüzde 30'u Afganistan'da bulunmaktadır”* (Turton ve Marsden, 2002). Bu zenginliği Afganistan'a önemli avantajlar sağlamakla beraber, ülkeyi dış güçlerin sürekli hedefi haline getirmektedir. Ayrıca İpek Yolu üzerinde yer alan jeostratejik konumuyla da ilişkili olarak, Afganistan tarih boyunca işgallere maruz kalmıştır. Zorlu iklim şartları ve coğrafi koşulların yol açtığı ekonomik yoksunluk, farklı etnik unsurlardan meydana gelen sosyal ve demografik yapının ürettiği siyasal istikrarsızlık, bitmeyen rekabet ve çatışmalar, Afganistan'ın tarihini ve bugünü belirleyen diğer sorunlu alanlardır. Bu zorlu koşullar, Afganistan'ın bütününde etkin, merkezi bir yönetim ve otoritenin oluşturulmasına olanak tanımamaktadır. Ülke adeta etnik grup ve aşiretler, savaş ve uyuşturucu zengini baronlar tarafından paylaşılmış vaziyette idare edilmektedir. Siyasi ve yönetsel istikrarsızlık kaynaklı otorite boşluğunun oluşturduğu güvenlik problemleri, bu ülkeyi sınır aşan suç örgütleri ve radikal terör grupları için eşine rastlanmayan bir faaliyet alanı haline getirmiştir. Afganistan'da iktidarın, etnik hatlar doğrultusunda paylaşıldığı bilinen bir olgudur. Nitekim bakanlıklar ve kamu kurumları, etnisiteye ya da siyasi pazarlıklara göre bölünmüş durumdadır.

*“Yaklaşık 35 milyon nüfusu olan Afganistan'da en az 50 etnik grup vardır. Etnik gruplardan yüzde 42'lik bir orana tekabül eden 12,5 milyon nüfusu ile gerek demografik ve gerekse etkin olma açısından en güçlü olan kesim Peştunlardır. Ülkede her ne kadar ‘Afgan’ adıyla herhangi bir etnik unsur olmasa da bu sıfat daha çok Peştunlar'a atfedilmektedir. Bunları Tacikler (% 27), Özbekler (% 10), Hazaralar (% 9), Oymaklar (% 4), Türkmenler (% 3), Beluciler (% 2) ve diğerleri*

## Afganistan’da Göç Hareketliliğinin Neden ve Sonuçları

(% 3) izlemektedir” (Haşimi, Beşerdost ve Şerifi, 2010: 17-20). Bu noktada belirtmek gerekir ki etnik dağılımdan söz ederken, Türkmen, Özbek, Hazara ve Kızılbaşlar için bir bütün olarak “Afganistan Türkleri” kavramı kullanılmaktadır.

### 2. AFGANİSTAN’DA GÖÇ SORUNUN NEDENLERİ

Çalışma kapsamında Afganistan’da göç sorunun nedenleri ve çeşitleri, farklı yönleri ile birlikte ele alınarak incelenecektir.

#### 2. 1. Coğrafi Nedenlerle Yapılan Göçler

“Afganistan topografik bakımdan üç farklı alandan oluşmaktadır. Ünlü Hindi Kuş Dağları ülkeyi yükseklik, doğal kaynaklar ve iklim bakımından birbirinden oldukça farklı üç parçaya bölmektedir. Bunlardan ilki ülkenin ortasında bulunan yüksek dağların hâkim olduğu bölge; ikincisi ülkenin güneyinde yer alan platoların hâkim olduğu bölge; üçüncüsü de ülkenin kuzeyinde yer alan düz arazilerin olduğu bölgedir. Ülkenin ortasında bulunan ve yüksek dağların hâkim olduğu bölge aynı zamanda ünlü Hayber Geçidi’nin ve derin vadilerin bulunduğu bölgedir. Bu dağ geçidi, Afganistan ve Pakistan İslam Cumhuriyeti arasında bulunmakta olup Kabil ile Peşaver kentlerini birbirine bağlamaktadır. Bu geçit, tarih boyunca Orta Asya ile Güney Asya arasında önemli bir ticari güzergâha ve askeri amaçlar için önemli bir stratejik konuma sahip olmuştur. Yazları çok sıcak, kışları ise çok soğuk bir iklim yapısına sahip olan bu bölge, yarı çöl, bozkır ve tarıma elverişli olmayan bir topografyaya sahiptir. Dolayısıyla iklimsel, mevsimsel doğal şartlar, toprak kaymaları ve hava şartları gibi çeşitli nedenler göçlere sebebiyet vermektedir. Ülkenin güneyinde bulunan platolar bölgesi ise çorak çöl ve birkaç akarsuyun olduğu yüksek platolardan oluşmaktadır. Bu bölgenin iklimi yumuşak olmasına karşın, yağışın az olması sebebiyle ülkenin tarımsal üretimine katkısı oldukça sınırlıdır. Kuzeydeki ovalık bölge, otlakların ve verimli arazilerin yer aldığı tepe silsilelerinden oluşmaktadır. Bu topografik özellikler bölgedeki iklimin yumuşak olmasını ve bölgenin yağış almasını sağlayarak bölgeyi tarım için elverişli bir duruma getirmektedir. Bu sebeple bu bölge Afganistan için tarımın merkezi olarak nitelendirilmektedir. Ülkede bulunan özellikle dört büyük nehrin (Amuderya, Harriud, Helmand ve Kabil) çevresi de tarım için uygundur” (Afghan Public Health Institute, 2011). Görüldüğü üzere Afganistan oldukça zorlu coğrafi bir yapıya sahiptir ve onun bu zorlu yapısı yoksul halkın göç etmesinde önemli etkenlerden biri olarak gösterilebilir. Bölgeler arası sosyo ekonomik farklılıkların olmasının altında yatan nedenlerden birisi de budur.

“Bölgeler ve şehirlerarası dengesizliklerin fazla olduğu ülkelerden biri de Afganistan’dır. Afganların doğusu ile batısı, özellikle de kuzeybatısı ile güneydoğusu arasında önemli bir sosyo-ekonomik dengesizlik bulunmaktadır. Afganistan’daki bölgeler ve şehirlerarası sosyo-ekonomik farklılıklar iller ölçeğinde de görülmektedir. Beşeri Kalkınmışlık İndeksi’ne göre, Afganistan’daki on il Afganistan ortalamasının üzerinde bir kalkınmışlık düzeyine sahipken on beş il ise Afganistan ortalamasının altında yer almaktadır” (NSIA, 2020).

Afganistan'daki göç hareketliliğinin en önemli nedenlerinden bir diğ erinin de illerin sosyo-ekonomik düzeyindeki farklılıklardan kaynaklandığı söylenebilir. Ancak göçler sadece iller arasında olmayıp ekonomik amaçlı başka ülkelere de yapılmaktadır.

*“Göç hareketliliği Afgan tarihinin önemli bir parçası olmuştur. Kayıtlar, yüzyıllardır İran ve Pakistan'a Afganistan'dan göç edildiğini göstermektedir. 1850'lerde binlerce Hazaralı göçmen, doğal afetlerden ve diğ er krizlerden kaçmak için İran İslam Cumhuriyeti'ne göç etmiştir. 1880 ve 1903 yılları arasında, İran'da Meşhed'in doğusundaki Torbat-e Jam bölgesine 15.000 Afgan ailesinin yerleştiği bilinmektedir”* (Abbasi- Shavazi vd., 2005).

## 2. 2. İller Arası Yapılan Göçler

Afganistan gerçek anlamda gelişmemiş ülkeler arasında yer almaktadır ve ülkenin çoğunluğu tarımla uğraşmaktadır. Denizden uzak olduğu için genellikle kuraklık hâkimdir. Bu yüzden insanlar bir yerden başka bir yere göç etmek zorunda kalmaktadır. Başta da çevre ya da yakın illeri seçmektedirler. Afganistan'da iller arası göçlerin bir diğ er sebebi de savaş ve işsizliktir. Son yıllarda Faryab ili ve çevresinde Taliban'ın saldırılarına maruz kalan halk, savaş ve terör korkusu yüzünden ilerinden komşu ve yakın illere göç etme mecburiyetinde kalmıştır. Göç edenler gittikleri yerleşim yerlerine zamanla alışmaya başlamış, zamanla kendilerine yeni işler kurmuş ya da eski işleri olan çiftçilikle uğraşmışlardır. Bu nedenle göçler kalıcı ya da geçici nitelikte olabilmektedir. Savaşın bitmesi durumunda bir kısmı geri dönmekle birlikte, bir kısmı sosyo-kültürel koşullara alışmalarından dolayı tekrar eski yerlerine dönmemektedirler. Evlilik ve yeni akrabalık bağları gibi nedenlerle yaşamlarını göç ettikleri ilde sürdürmektedirler (Watandar, 2020). Görüldüğü üzere, pek çok Afganlı terör, ekonomik kaygılar ve akrabalık bağları nedeniyle, doğup büyüdüğü şehirlerden ayrılarak başka illerde yaşamlarını sürdürmektedir. Yeni iş imkanları ve ekonomik kaygılar ise Afganistan'daki göç hareketlerinin en temel nedenleri arasındadır. Sanayileşme alt yapısının olmaması ve teknolojik imkansızlıklar Afganistan'ın bu konuda en büyük engellerinden birisidir.

Özellikle 1960'lı ve 1970'li yıllarda sanayileşmesi ihmal edilen Afganistan'da işsizlik artmış, gelir seviyesi düşmüştür. 1973'te çıkan petrol krizi ise Pakistan, İran ve diğ er Orta Doğu ülkelerine büyük bir Afgan işçi göçüne neden olmuştur (Kronenfeld, 2008). Pakistan'nda işçi sayısının artması sonucunda Afgan göçmenler, petrol zengini Körfez ülkelerine de göç etmek zorunda kalmışlardır (Uluslararası Kriz Grubu, 2009). İran'daki nispeten yüksek ücretler ve o dönemde Afganistan'da artan vergi yükleri, yurtdışında iş arayan Afganlar için belirleyici bir faktör olmuştur ve Sovyet işgalinden önce Afganistan'dan İran İslam Cumhuriyeti'ne yüzbinlerce Afgan işçi göçü olmuştur (Stigter, 2006). Böylece emek göçü büyük bir hız kazanmıştır (Castles ve Miller, 2003). Ucuz işgücünden yararlanan ülkeler de bu durumu memnuniyetle karşılamış, İran'da Afganlar inşaatta, tuğla fabrikalarında ve çiftliklerde çok düşük ücretlerle çalıştırılmışlardır (Ashrafi ve Moghissi, 2002). Bu dönemde, sonraki dönemlerde de ağırlıklı olarak

## Afganistan’da Göç Hareketliliğinin Neden ve Sonuçları

Afgan göçünün ana sebeplerinden birisi olmaya devam edecek olan ekonomik nedenlere bağlı göçler gerçekleşmiştir. Ancak çatışmalar sebebiyle de göçlerin hızı artarak sonuçları farklılaşmıştır (Geyik Yıldırım, 2018: 134). Afganistan’da göçü gerekçelendiren tüm bu olumsuzlukların yanında, soydaşların olduğu kentlere yapılan göçler de önemli bir yer tutmaktadır.

Göç edilen bölgedeki insanlar arasında; ortak köken, soydaşlık ve dostluk ilişkilerine bağlı olarak sıkı bağlantı kurulmaktadır. Sonradan göç edenler, kendilerinden önce göç edenlerin farklı tecrübelerinden yararlanmaktadır. Bu durum, döngüsel bir şekilde gerçekleşmektedir. Yardım alanlar daha sonra aynı yardımı yapamasa da farklı konularda yardımcı olmakta ve göçmenler arasındaki bu ilişkiler sonucunda göçler daha fazla yaygınlaşmaktadır. Ayrıca göç edenlerin göçü olumlama ve özendirme sonucunda göçler süreklilik kazanmaktadır (NSIA, 2020). Bu bağlamda Afganistan’da da etnik farklılıkları çok olduğu için iç göçlerde soy bağı veya soydaşlık önemli işleve sahiptir. Bir Özbek Türkü göç etmek zorunda kaldığı takdirde ilk başta Özbeklerin çok olduğu illeri seçmekte; bir Peştun da genel olarak yine bu doğrultuda bir seçim yapmaktadır.

### 2. 4. Sürgün ve Baskı Artışına Dayalı Olarak Yapılan Göçler

Afganistan’da halk, can güvenliğini korumak ve ekonomik nedenlere dayalı olarak sürgün veya gönüllü olarak yerleşim yerlerinden göç etmeye mecbur kalmaktadır. Afganistan’da sürgün göçler genellikle sosyo-ekonomik nedenlerden kaynaklansa da savaş da bir diğer neden olarak belirlemektedir. Ayrıca zor kullanarak ya da tehdit yoluyla da bu göçler yapılmakta ve tehditler genellikle silahlı kişilerce gerçekleştirilmektedir. Bunların farklı nedenleri olsa da evlilik veya toprak anlaşmazlıkları bunlar arasında daha fazla öne çıkmaktadır. Kolukırık’a (2011: 185) göre; sürgün göçler her ne kadar zor bir süreç olsa da sürgün edilen yerdeki ortak geçmiş ve kültür, göç edenler için daha uygun ve yaşanabilir mekanlar oluşturmalarına ve yaşamlarını sürdürüp hayata tutunmalarına ve yeni sosyal yapıya oluşturabilmelerine fırsat sağlamaktadır.

Göç eden Afganlar, Pakistan ve İran tarafından memnuniyetle karşılanmamışlardır. Afganistan halkının karşı karşıya kaldığı bu durum, uluslararası toplulukların da dikkatini çekmemiştir (Marchand vd. 2014: 31). 1996 yılının ikinci yarısında Taliban saldırıları sırasında yerlerinden edilen Afganlara sınırlarını kapayan Pakistan, Özbekistan ve Tacikistan bu yöntemi uygulayan ülkeler olmuştur (BMMYK, 1997: 64). Mezhepsel nedenlere dayalı olarak yapılan göçler de baskıların neden olduğu göçler arasında yer almaktadır.

*“Genel olarak dünya üzerinde, özel olarak ise İslam âleminde mezhepler ve dini cemaatlerin yol açtığı tefrika ve ihtilaflar, tarihte olduğu kadar bugün için de sosyal barış ve istikrarı bozan, hatta kanlı çatışmalara zemin hazırlayan nedenler arasında ilk sıralardaki yerini korumaktadır. Halen Suriye, Irak, Yemen, Bahreyn, Pakistan İslam Cumhuriyeti ve Afganistan’da mezhepsel ayrılıklar nedeniyle büyük can kayıpları meydana gelmektedir”* (Gubar, 1995: 235). Afganistan’da da Sünni ve Şii olmak üzere iki büyük mezhep vardır. Sünniler genel olarak göç zamanında Sünnilerin yaşadığı şehri tercih ederken, Şiiiler için

aynı mezhepten kişilerin bulunduğu yer önemli olmayıp yerleştikleri yer önem taşımaktadır.

## 2. 5. Uzun ve Kısa Süreli Göçler

2007-2008 tarihli Ulusal Risk ve Güvenlik Açığı Değerlendirmesi (NRVA) anketi verilerine göre; kısa süreli göçler kapsamında olan mevsimsel göç ile ilgili olarak Kuchi yani yörük hanelerin %22'si, kentsel hanelerin ise sadece % 5'i mevsimlik çalışmaya dâhil olmaktadır (Afghanistan Protection Cluster, 2011). Göçebe bir yaşam tarzı ile karakterize olan Kuchi hanelerinin mevsimsel çalışmalarda yer alması şaşırtıcı olmayıp, pek çok ailenin mevsimlik işlerde yer alan bir üyesi bulunmaktadır. Özellikle Ghor (%66) ve Fayrab (%82), mevsimsel göç veren iller olarak ortalamanın üzerinde yer almaktadır (Icon-Institute, 2009). Göç edilen ülkeler genellikle kültür ve sosyal yaşam açısından göç edenlerle benzerlikler göstermektedir

İran, Afgan göçmenler için en yaygın hedef ülkelerden biridir. Kültür ve dildeki benzerlikler, coğrafi yakınlık muhtemelen Afganları çeken ana faktörlerdir. Pakistan ise göçmenler için bir menşe ülkesi olmasına rağmen, Pakistan hükümeti son zamanlarda ülkede ikamet eden Afganlara karşı tutumunu nispeten katılaştırmıştır. Bu nedenle Arap Yarımadası'ndaki ülkelerin son yıllarda göçmenler için daha önemli hedefler haline geldiği söylenebilir (Icon-Institute, 2009). Yapılan araştırmalara (MRRD ve CSO, 2007) göre; Pakistan'a göç eden Afganların %75'inin, İran'a göç edenlerin ise %47'sinin mevsimsel olduğunu göstermektedir. Ancak Avrupa'ya göç eden Afganların çoğunluğu kalıcı ve uzun sürelidir.

## 2. 6. Psikolojik Nedenlere Dayalı Göçler

Dünyadaki kötülüklerin çoğalması insanları huzur bulabilmek amacıyla ve canları pahasına topraklarını terk etmeye zorlamıştır. Bazıları zengin bir ülkede iş bularak memleketindeki ailesine bakabilmek amacıyla kaçmakta bazıları ise tüm ailesini yanına alarak yaşamlarını kurtarabilmek için yollara düşmektedir. Savaş ve işkenceden kaçmak amacıyla göç eden insanlar zamanla psikolojik sorunlar yaşamaya başlamaktadır. Bunları atlatabilmek için ise gittiği yerlerde bazen zorunlu bazen de istekli şekilde bu duruma alışma sürecine girmektedir. *“Göç psikolojisi üzerine değerlendirme yapmak ancak ekonomik ve sosyo-politik etmenlerin de göz önüne alınacağı karmaşık bir matriks bağlamında mümkün olabilecektir. Bu husus göz önünde tutularak göç-öncesi, göç süreci ve göç-sonrası olmak üzere üç evreden söz edilebilir. Psikolojik bakımdan göçü incelerken ve göç sebebiyle psikolojik güçlükler yaşayan insanlara yardım ederken, bu üç evredeki olumlu ve olumsuz özellikleri dikkate almak gerekmektedir. Bu özellikler de göç eden her bir kişi ve grup için farklı olabilmektedir. Bununla birlikte bu çok sayıda etmenin bileşik etkisi ile kişilerin ve grupların göçten ne şekilde etkilendiği anlaşılabilir. Dolayısıyla bu hususta ilk söylenmesi gereken şey, göçün psikolojik etkilerinin büyük ölçüde kişiye ya da gruba özgü olmasıdır”* (Peker, 2005).

### 2.7. Eğitim Amaçlı Yapılan Göçler

Afganistan'da 25 devlet üniversitesi olup bu üniversitelere 100.000'den fazla öğrenci kayıtlıdır ve bu üniversitelere kabul, oldukça rekabetçi bir giriş sınavına dayanmaktadır. Afganistan hükümeti ülkenin yeniden inşasına katkıda bulunabilecek eğitilmiş ve her yönden donanımlı gençlerin yurt dışındaki üniversitelerle değişim programlarını destekleyerek yurtdışında eğitim fırsatlarını artırmıştır (ABD Dışişleri Bakanlığı). Birçok ülke Afgan öğrenciler için burs sağlamaktadır. Burslar, mühendislik, tıp ve tarım başta olmak üzere hemen hemen tüm disiplinlerde sunulmaktadır (University World News, 2009). Pakistan'da uzun yıllardır faaliyet gösteren Albert Einstein Alman Akademik Mülteci Girişimi (DAFI) bu burslar arasındadır (UNHCR, 2007).

### 2.8. Kentlerin Sunduğu Olanaklar Nedeniyle Yapılan Göçler

Dünya Bankası ve UNHCR tarafından yapılan bir araştırma (The World Bank and UNHCR, 2011) kapsamında kentsel merkezlerdeki gayri resmi yerleşim yerlerinde ikamet eden Ülke İçinde Yerinden Olmuş Kişiler (ÜİYOK) incelenmiştir. Bu çalışmaya katılan ÜİYOK'ın %90'ından fazlası kırsal bölgeden gelmiştir ve çatışmalardan, büyük ölçekli yıkımlardan yakınmaktadır ve fiziksel, sosyal altyapıları hala çatışmadan önceki seviyede değildir. Bu durum, daha iyi ekonomik fırsatlar sunan daha güvenli şehirlere geçmek için güçlü bir teşviktir. Ayrıca, kırsal alanların geri dönen göçmenlerini barındırma kapasitesi sınırlıdır ve bu da onları dönüşte şehir merkezlerine göç etmeye zorlamaktadır. Doğal afetler, özellikle son on yılda art arda meydana gelen kuraklıklar, kentsel alanlara zorunlu olarak ekonomik nedenli göçe neden olmuştur. Çalışmada, yer değiştirme nedenlerinden çatışma, gıda yetersizliği, eksik istihdam temel itici faktörler olarak, kentsel alanlara yönelik ekonomik teşvikler ise çekici faktör olarak tespit edilmiştir. Kabildeki gayri resmi yerleşimlerin profilinin sunulduğu raporda, Afganistan'a döndükten sonra insanları Kabil'e yerleşmelerine iten temel gücün ekonomik nedenler olduğu belirtilmiştir. Raporda; barınma sorunu, işsizlik ve yetersiz sosyal hizmet desteği bu insanların yaşadığı temel sorunlar olarak belirtilmektedir (The World Bank ve UNHCR, 2011).

Kent merkezlerine yapılan kontrolsüz göçler, kent sakinlerinin güvensiz koşullarla karşı karşıya kaldığı gayri resmi yerleşim yerlerinin çoğalmasına yol açmıştır (UNHCR, 2007). Bu yerleşim yerlerindeki ailelerin %70'i iki yıldan fazla bir süredir ikamet ettiği için kalıcı görünmektedir. Ailelerin %90'ından fazlası kentsel alana kalıcı olarak yerleşme niyetini dile getirmiştir. Yaklaşık %80'i, geçim imkânlarının yetersiz olması nedeniyle kırsal kökenli eski yaşamlarına geri dönmek istemediklerini bildirmiştir (The World Bank ve UNHCR, 2011). Çünkü zaman geçtikçe ailelerin kökenlerine geri dönme motivasyonları azalmaktadır (UNHCR, 2007).

ÜİYOK'ın karşılaştığı en acil sorunlar istihdam, konut ve gıda güvenliği ile ilgilidir. Ayrıca kentsel yoksullara göre daha düşük beceri seviyeleri nedeniyle sosyo-ekonomik yönden entegrasyon sorunu yaşamaktadırlar. Okuryazarlık



oranları ve eğitim seviyeleri (özellikle kadınlar arasında) oldukça düşüktür ve iş deneyimleri tarım ve hayvancılık ile sınırlıdır. Erkek ÜİYOK'in %50'sinden fazlası inşaat sektöründe istihdam edilmektedir. Ayrıca, iş gücündeki ÜİYOK'in %68'i günlük işçi olarak çalışmaktadır (The World Bank ve UNHCR, 2011). Tüm bu sorunlara ek olarak Afganistan'da kent nüfusunun hızla büyümesi de önemli bir sorundur. Kentsel nüfus 1950 yılında toplam nüfusun %5,8'ini oluştururken bu oran 2010 yılında %23,2'ye yükselmiş ve 2050 yılına kadar da %43,4'e yükselmesi beklenmektedir. Kentleşme küresel olarak ortak bir eğilimdir. Kırsal alanlarda güvenlik ve yaşam koşullarının kötüleşmesine bağlı olarak Kabil ve diğer kent merkezlerinin öngörülebilir gelecekte genişlemeye devam etmesi muhtemeldir. Çünkü kayıt dışı yerleşimler ve kırsal-kentsel göçler kentsel büyümenin temel nedenleri arasında yer almaktadır (Majidi, 2011).

Levron vd. (2006), 2002 ve 2003 yılları arasında geri gönderilen mültecilerin %90'ının kökenlerinin Kabil olduğunu belirtmektedir. Bu durum, Taliban yıllarında Kabil'e büyük miktarda insan girişi ile açıklanabileceği gibi, yurtdışında uzun süre zor koşullarda yaşayan ve bu nedenle Afganistan'daki şehir merkezlerine yerleşmek isteyen mültecilerin tercihlerini de yansıtmaktadır. Tarım sektöründen ziyade hizmet veya inşaat sektörlerinde yer alan İran ve Pakistan'dan geri dönenler için de aynı durum geçerlidir (Majidi, 2011). Bununla beraber geri dönenlerin, kentsel yaşamın sunduğu geçim olanaklarından yararlandıkları da söylenebilir ki 2005'te, kentsel vatandaşların yaklaşık %70'i toplam şu altı şehirde yaşamaktadır: Herat, Kandahar, Kabil, Mezar-ı Şerif, Kunduz ve Celalabad. Sonuç olarak, Afgan hükümetinin kentsel yönetim açısından güçlü bir baskıyla karşı karşıya kaldığı söylenebilir (Beall ve Esser, 2005).

Kabil, 2005 yılında yaklaşık 3 milyonluk tahmini nüfusu ile Afganistan'daki tüm şehirlerin en büyüğü olmaya devam etmektedir. Kabil'in büyüme oranının son yıllarda yükseldiği tahmin edilmekle birlikte büyümeye devam etmektedir (Kantor, 2008). 1 Ocak 2020 itibarıyla Kabil'de ikamet eden toplam insan sayısının 4,273 milyon olduğu bilinmektedir (Vikipedi, 2020). Yerinden olmuş nüfuslar, kentsel ortamlarda kentsel yoksullarla birlikte büyük Afgan şehirlerinde yaşamaktadırlar. Bunların gelişi, altyapı ve şehir hizmetleri üzerindeki baskıyı artırmıştır. Bu durum, sakinlerin ve kentsel yoksul kitlenin özellikle barınma, su ve sanitasyon, gıda ve geçim sıkıntısı gibi zayıf yönlerini daha da kötüleştirmiştir (Majidi, 2011). Ancak kentlerin sağlamış olduğu imkânlar, göç için çekici bir faktör olmayı sürdürmektedir (Todaro, 1980: 16). Benzer bir şekilde, Afganistan'da da insanlar kentin çekiciliğini ve yaşam standartlarının daha uygun olduğunun farkına vardıldıktan sonra kırdan kente göç etmişlerdir ve etmeyi de sürdürmektedirler. Kentler, sosyo-kültürel ve ekonomik açıdan insanların yüksek hayat standartlarına sahip olmalarına ve dolayısıyla onların kırdan kente göç etmelerine neden olmaktadır.

*“Göç, bireylerin yalnızca bir yerden başka bir yer gitmesi anlamını taşımamakta aynı zamanda bireyin ve ailenin sosyal ve toplumsal olarak da konum değiştirmesini ifade etmektedir. Göç eden bireylerin bir kesimi kente yetenek ve sermayeleri ile giderken büyük bir kısmı ise sadece umut ve beklentileri ile göç*

## Afganistan’da Göç Hareketliliğinin Neden ve Sonuçları

*etmektedir”* (Erder, 2011: 205). Ancak göç eden aileler göç ettikleri yerlerde büyük sorunlarla karşılaşmaktadır ve bunların başında da maddi zorluklar gelmektedir. Bu sorunların aşılması için ailedeki her bireyin üzerine düşen sorumlulukları yerine getirmesi bir zorunluluk haline gelmektedir. Ailede çalışabilecek yaşta olan çocuklar genellikle düşük ücretlerle vasıfsız işlerde, aileye ekonomik katkı sağlayabilmek için çalıştırılmaktadır ve göç eden ailelerin çoğunda bu sorunlar varlığını sürdürmektedir (Açıklım, 1997: 610).

### 3. AFGANİSTAN İÇİN GÖÇ EYLEMİNİN KATKILARI

Aileler açısından göçün her ne kadar olumsuz yönleri olsa da bazı olumlu yönleri de bulunmaktadır. İş Akademisi (IS) anket verilerine göre (FANDOM, 2006), göçmenler ülkelerine olumlu yönde katkı sağlamaktadır. Yurtdışında göçmen olarak çalışan Afganların bir kısmı elde ettikleri parayı ülkelerine göndermektedir. Diğer bir kısmı buldukları ülkede kazanımlarını biriktirip kendilerine iş kurmaktadır.

İran ve Pakistan’daki istihdam olanakları ve daha yüksek maaşlar, Afganistan ile bu komşu ülkeler arasında yüksek göç akımlarına neden olmaktadır. Göç edilen ülkeye göre, günlük ödenen ücret değişebilmektedir. Pakistan’da ortalama günlük ücret 4 dolarken, İran’da 9 dolara kadar çıkabilmektedir. Ancak İran’a göre Pakistan’da yaşam koşulları daha uygundur (Stigter, 2006). BMMYK (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği) tarafından 2008 yılında yapılan ve Afganistan-İran arasındaki iş bulma ve istihdam koşullarının araştırıldığı bir çalışma (Majidi, 2008), İran’daki Afgan göçmenlerin ücretlerinin, Afganistan’a dönüşlerinde kazandıkları ücretlerden ortalama dört kat daha yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. Araştırmaya göre göçmen işçilerin ilk istihdamı, İran’daki çevre, akraba ve işveren ağının varlığı nedeniyle, ortalama altı günde sağlanmaktadır. Ancak göçmenlerin Afganistan’a zorunlu olarak dönmeleri halinde, bu kişiler bir aydan fazla bir süre iş bulmak için zaman harcamak zorunda kalmaktadır (Majidi, 2008). Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) tarafından yürütülen ve İran’daki Afganlar üzerine 2005-2006 yılı için yapılan bir araştırma, Afgan erkek çalışanların haftalık ortalama gelirinin için 31.54 ABD doları, kadınların ise 10.01 ABD doları olduğunu göstermektedir. Aynı araştırma ile İranlı işçilerin aylık ortalama 195 dolar, Afgan işçilerin ise 172 dolar ücret aldıklarını, hizmet sektöründe ise ücretlerin Afganlar için 148 dolar, İranlılar için 162 dolar arasında olduğu, ekstra ödemeler dahil toplam ücretler 182 dolar (Afganlar) ile 224 dolar (İranlılar) arasında değiştiği belirtilmektedir. Bu durum Afgan işçilere uygulanan ücret farklılıklarının sadece bir yönünü açıklamaktadır (Wickramasekara vd. 2006). IS Akademi anketi tarafından yapılan bir araştırma bulguları (FANDOM, 2005), hanelerin yüzde 20,7’sinin kendi arazisine sahip olduğunu ve bu oranın geri dönen göçmen haneleri arasında ise biraz daha yüksek olduğunu göstermektedir. Gıda üretiminde ise toprağa bağımlılık oranı göçmen olmayan hanelerde daha yüksek olup konut ile ilgili olarak da göçmen hanelerin evlerindeki oda sayısı daha fazladır ve göçmenlerin yüzde 72,7’si bir ev sahibidir (The World Bank, 2005).

Afganistan'da işsizlik oranı, NRVA (Ulusal Güvenlik ve Risk Açığı Analizi) verilerine (Icon-Institute, 2009) göre, 2007/08'de erkekler için yüzde 6,9, kadınlar için yüzde 7,4 olarak belirlenmiştir. 2007/08'de genel olarak Afganistan'daki işsizlik oranı ise yüzde 7,1'dir. Ancak işsizlik oranının bu orandan daha fazla olduğu söylenebilir. Afganistan gibi gelişmekte olan ülkelerde, sosyal koruma planlarından yoksun olan birçok kişi genellikle işsiz kalmayı göze alamayacağı için çoğu zaman kayıt dışı sektörde ve tehlikeli, verimsiz, düşük ücretli işlere başvurmak zorunda kalmaktadır. Bu bağlamda, burada görülen düşük işsizlik oranı, sürdürülebilir bir istihdam durumundan ziyade, kötü performans gösteren bir işgücü piyasasını yansıtmaktadır (Icon-Institute, 2009). Göçün ana motivasyonunun yurtdışında istihdam isteği olduğu söylenebilir. Ancak bu durum, Afganistan'daki işgücü piyasasının kötü durumunun önemli bir göstergesi olarak da belirtilebilir. Bununla birlikte, hedef ülkenin seçilmesindeki temel etkenlerden biri de ulaşım kolaylığıdır. Daha iyi istihdam olanakları ve çalışma koşulları da diğer etkenler arasındadır.

İran'daki mültecilere geçici bir çalışma iznine sahip olmaları durumunda çalışma izni verilmektedir. Bu izin için yalnızca 18-60 yaşlarındaki Afgan erkekleri başvurabilmektedir. İzinlerin verilebileceği iş alanları Çalışma ve Sosyal İşler Bakanlığı tarafından belirlenmektedir ve bu işler genellikle el emeği içermektedir. İran'ın beş ilinde yapılan bir araştırmada (Wickramasekara vd. 2006); 18 yaş ve üstü erkek katılımcıların yüzde 77'sinin bir işinin olduğu, yüzde 10.1'inin iş aradığı, yüzde 9'unun eğitim gördüğü ve yüzde 1'inin çocuklara bakmak için evde kaldığı gözlemlenmiştir. Buna karşılık, 18 yaş ve üstü kadınların yüzde 78'i ev kadınıdır (Alzahra University, 2011). İş türü açısından, Afgan erkeklerin yüzde 28'i inşaat sektöründe, yüzde 29'u günlük işçi olarak ve yüzde 3'u hayvancılık ve tarım alanlarında çalışmaktadır. Afgan kadınları çoğunlukla terzi dükkânlarında (%48) veya günlük işçi olarak (%32) çalışmaktadır (Ahmedinejad, 2011; Alzahra University, 2011).

#### **4. AFGANİSTAN'DA NİTELİKLİ İŞGÜCÜ SIKINTISI VE BEYİN GÖÇÜ**

Afganistan'ın nitelikli işgücü sıkıntısı hemen hemen her düzeyde belirgindir. Ülke sağlık ve eğitim sektöründe birçok zorlukla karşı karşıya olup, bilim-teknoloji ve iletişim altyapısı ile ilgili olarak nitelikli işgücü için yüksek bir talep vardır. Temiz içme suyu, sulama ve taşkın kontrol sistemleri için uzmanlar yetersizdir. İnsanlar sürekli elektrik sıkıntısı yaşamaktadır ve geçimlerini eski geleneksel tarım yöntemleriyle sağlamaktadır. Dağlık bir coğrafya ve sınırlı ekilebilir araziye sahip Afganistan'da arazi üzerinde aşırı baskı vardır. Bu baskıyı hafifletmek için acilen modern tarım teknolojilerine ihtiyaç duyulmaktadır (Afganistan İslam Cumhuriyeti).

Ciddi bir kalkınma sorunu olan Afganistan'da çözüm, güçlü vizyoner ve yenilikçi bir liderin varlığını gerektirmektedir. Ayrıca, iyi koordine edilmiş bilim ve teknoloji yapıları ve etkili bir insan kaynakları stratejisi de bu bağlamda büyük önem taşımaktadır. Tüm bunların gerçekleştirilebilmesi için öncelikle ihtiyaç

## Afganistan'da Göç Hareketliliğinin Neden ve Sonuçları

duyulan nitelikli işgücünü ülkeye sağlayacak olan yükseköğretim sisteminin kalitesinin acilen iyileştirilmesi gerekmektedir. Bu nedenle yükseköğretimin kalitesinin artırılması, Afganistan'da en temel ulusal kalkınma stratejilerinden biridir. Afganistan'ın ekonomik yönden iyileşmesi ancak bu tür önlemlerle sağlanabilecektir (Afganistan İslam). Afganistan'da yükseköğretim sisteminin geliştirilmesinin önemine rağmen, göç eden nitelikli ve eğitilmiş Afganlardan çok azının yurtdışından geri döndüğü gerçeğinin de göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Nitelikli ve eğitilmiş Afganların kendi ülkelerini terk etmelerinin temel nedeni de ülke içindeki şiddet hareketleri ve ekonomik yoksunluk olarak belirtilebilir.

Esas olarak eğitilmiş Afganistan halkının Avrupa ve Kuzey Amerika'ya göç hareketi, 1980 ve 1990 yıllarında Sovyet müdahalesi sırasında başlamıştır. Ancak 2007/08'de elde edilen verilere göre; mevcut göç hareketlerinde beyin göçü izine rastlanmamıştır. Çünkü yerleşik nüfusun ve Afganistan'dan ayrılan göçmenlerin eğitim düzeyinde neredeyse hiç fark bulunmasa da uluslararası göçmenler iç göçmenlerden daha yüksek eğitilmiş görünmemektedir (Icon-Institute, 2009). Bununla birlikte, Afganistan'ın özellikle eğitim ve sağlık sektörlerinde yüksek nitelikli işgücüne ihtiyacı olduğu açıktır. 2000 yılında Dünya Bankası, az eğitilmiş nüfusun göç oranını yüzde 23,2, hekimlerin göç oranını ise yüzde 9,1 olarak göstermiştir (The World Bank ve UNHCR, 2011).

Dünya Sağlık Örgütü, Afganistan'da 2009 yılında toplam 17.257 hemşire ve 2.181 ebe, 2010 yılında ise 6.901 hekim bulunduğunu belirtmiştir (WHO, 2013). Afganistan'da 5000 kişiye yaklaşık bir doktor hizmet vermektedir. Hekimlerin düşük maaşları (aylık 100 USD), Afganistan'a gelmelerini ya da Afganistan'da kalmalarını zorlaştırmaktadır (Kuschminder ve Dora, 2009). 1991'den 2004'e kadar olan yıllık hekim göç oranına genel olarak bakıldığında, hekimlerin göç oranının zaman içinde azalmasına rağmen ülkeyi terk eden toplam hekim sayısının 1991'de 302'den 2004'te 500'e yükseldiği görülmektedir (The World Bank, 2010). Sağlık sorunlarının aşılabilmesi için öncelikle sağlık personelinin ülkede tutulması gerekmektedir. Ancak verilerden de görüldüğü üzere bunun böyle olmadığı açıktır. Sadece sağlık alanında değil eğitim, teknik, fen alanlarında çalışan uzman personel için de aynı durum söz konusu olmaktadır. Çünkü Afganistan'daki yaşam koşulları çalışanları memnun etmemektedir.

## 5. SONUÇ

Üç bin yıllık tarihe sahip olan bir ülke olan Afganistan, tarihi ipek yolu üzerinde yer almaktadır. Afganistan, eski Türkistan ve Horasan'ın merkezini oluşturmakta, bu açıdan da jeopolitik ve jeostratejik konuma sahip olması nedeniyle tarihin belli dönemlerinde hegemon güçlerin mücadele ve çekişmelerine sahne olmuştur. Tarihin her safhasında büyük güçler tarafından istila edilen bu topraklar, Büyük İskender İmparatorluğu, Moğol İmparatorluğu, İngiltere, SSCB işgallerine maruz kalmış ve son olarak da ABD müdahalesiyle yüzleşmek zorunda kalmıştır.

Özellikle son ABD müdahalesinin üzerinden uzun yıllar geçmesine rağmen ülkenin istikrara kavuştuğunu söylemek oldukça güçtür. Ne yazık ki SSCB işgalinin ardından iç savaşlar, Taliban iktidarı ve hali hazırda ABD'nin müdahalesi, ülkenin 40 yıla yakın bir süredir istikrarsızlık sarmalının içerisinde girmesine neden olmuştur. Uluslararası toplumlar Afganistan'ı yeniden kalkındırma çabası içerisindeyler. NATO ve koalisyon güçleri kapsamında, Afgan halkının yardımına koşan devletlerin en başında Türkiye gelmektedir. Afganistan coğrafi olarak Türkiye'ye uzak olsa da tarihi, siyasi ve kültürel bakımdan bir yakınlık söz konusudur. Türkiye, tarihten gelen dostluğu ve samimi duruşuyla ülke halkının ilgi odağı olmuştur. İki ülke arasındaki bu samimiyet ve dostluğun arka planında, 1921 yılında TBMM'yi ilk tanyan müslüman ülkenin Afganistan olmasının ayrı bir önemi vardır.

Yıllardır Taliban güçlerine karşı yürütülen mücadele nedeniyle, pek çok kişi rahat bir yaşama kavuşmak için göç etmek zorunda kalmıştır. Ülkenin daimi bir istikrara kavuşması umudunu yitiren vatandaşlar, her geçen gün öz yurtlarını terk edenlerin kafilesine eklenmektedir. Afganistan halkı, komşu ülkeleri Pakistan ve İran'a sığınmayı hedef haline getirmiştir. Ancak bitmeyen savaş ve istikrarsızlıklar neticesinde, Afganistan'ı terk eden göçmenlerin çoğunun uğrak noktası, İran ve Pakistan'dan sonra artık Türkiye olmuştur. Afgan göçmenlerin Türkiye'ye gelmesindeki en önemli neden, Türkiye yönetiminin ve Türk halkının Afganistan halkına duyduğu güven ve yakınlıktır. İran ise Afganlara karşı tam tersi bir tutum içerisinde olduğu için 2014-2020 yılları arasında pek çok Afganistanlı göçmen İran'ı terk ederek Türkiye'ye sığınmıştır. Afganistan göçmenlerinin Türkiye'yi tercih etmesindeki diğer neden ise Türkiye'nin Afganistan konusunda bir jeopolitik hesap peşinde olmaması ve iki ülke arasındaki dostane ilişkinin varlığıdır. Türkiye, Afganistan konusunda İran ve Pakistan gibi mezhepsel ve etnik tabanlı siyaset yürütmemiştir. Afganistan ve Türkiye arasındaki tarihi, samimi, karşılıksız dostluk ve işbirliği, iki ülkenin birbirlerine olan güvenini daha da sağlamlaştırmıştır.

Türkiye'ye göç eden Afganlar genellikle savaş korkusu, ekonomik sıkıntılar ve ülkedeki kargaşadan kaçarak gelenlerden oluşmaktadır. Bu göçmenler genel olarak sağlık sorunu yaşamamış olup şimdiye kadar buna dair herhangi bir belirti de ortaya çıkmamıştır. Afganistan'da devam eden terör, iç çatışmalar, ekonomik istikrarsızlık ve işsizlik gibi sorunlar nedeniyle, çoğu Afgan göçmen Türkiye'yi transit ülke olarak tercih etmekte, bir kısmı ise kalıcı olarak yaşamını sürdürmek için Türkiye'ye yerleşmektedir. Ancak kontrolsüz bir biçimde göçmen kabul eden ülkelerde işsizliğin artmasıyla birlikte, ekonomik, sosyal ve kültürel anlamda büyük sorunların baş göstermesi de kaçınılmazdır. Son yıllarda Türkiye'nin kabul ettiği göçmen sayısı Batı Avrupa devletlerinin kabul ettiği göçmen sayısından oldukça fazladır. Bu sayının gelecekte artması durumunda, ekonomik olarak Türkiye'nin bu tür göçmen dalgasıyla baş etmesi oldukça zor görünmektedir. Yaşanan bu göçlerle birlikte, yerel halk ve göçmenler arasında gerginlikler yaşanması da olası bir durumdur. Türkiye uzun yıllardan bu yana,

## Afganistan'da Göç Hareketliliğinin Neden ve Sonuçları

göçmen kabulü ile misafirperverliğini göstermiş olsa da bu uygulamanın devam etmesi küçük ya da büyük boyutlu krizlere yol açabilecektir.

Afganistan'da bitmek bitmeyen terör olayları, ekonomik çıkmazlar ve aynı zamanda iç çatışmaların uzaması ülke halkının bir kısmını göçe zorlamıştır. Bu durum gün geçtikçe Afgan halkı için büyük kaygılara neden olmaktadır. Tüm bu sorunların çözüme kavuşturulabilmesi için Afganistan'ı yeniden inşa etmek ve bir an önce en uygun siyasi sistemi Afganistan'a uygulamak gerekmektedir.

Afganistan'da yüzbinlerce insan yerinden edilmiştir. Birleşmiş Milletler Uluslararası Göç Örgütü (IOM), düzenli ve insani göç yönetiminin sağlanmasına yardımcı olmak için göç konularında uluslararası işbirliğini teşvik etmekte, göç problemlerine pratik çözüm arayışını desteklemekte ve mülteciler ile ülke içinde yerinden edilmiş insanlar dâhil ihtiyaç sahibi göçmenlere insani yardım sağlamaktadır. Afganistan'daki göç akımının nedenleri, genel olarak bölgedeki güvensiz ortam, işsizlik, toplumdaki siyasi ve sosyal ayrımcılıklar olarak bilinmektedir. Bu nedenlerden dolayı da dünya genelinde Afganistan en çok göç veren ve insan sermaye kaybı yaşayan ülkelerden biri olarak gündemin ön sıralarında yerini almaktadır. DAES'in ortaya çıkması ve Taliban'ın tekrar boy göstermesi, böylece istikrar konusunda ülkedeki pozitif yönlü eğilimin yerini yavaş yavaş istikrarsız ve güvensiz bir ortama bırakması, ülke dışına kaçanların sayısının her geçen gün artmasına neden olmaktadır. Ancak 2020 Şubat ayında ABD-Taliban anlaşması sonrası, Afganistan'da barış sürecinin seyrinin değiştiği söylenebilir. Anlaşma sonrasında, Afganistan'da hükümetle Taliban arasında doğrudan yapıla müzakerelerin, göç sorunun çözümünde yeni bir yol haritası olacağı düşünülebilir.

Günümüzde mülteci hareketleri artık Afganistan halkının göç etmesinde önemli bir faktör halini almıştır. Dünya genelinde, Afganistanlı sığınmacılar küresel sığınmacı nüfusun önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Yetkililer tarafından göç ve genç insan sermaye kaybı önlenemez ve giden nitelikli insanların ülkeye dönmesi için daha sağlam planlar yapılmaz ise Afganistan'ın kendi ayakları üzerinde durabilmesi yakın zaman için mümkün görünmemektedir. Uluslararası göçe ilişkin çözüm önerileri bağlamında, transit ülkeler de dâhil tüm ilgili ülkelerin ortak kaynaklar oluşturarak belirli hedefler doğrultusunda, birlikte politika üretmeleri gerekmektedir. AB'nin yasal göç olanaklarını artırması, alınması gereken önlemlerden sadece biridir. Ancak jeostratejik konumu nedeniyle, Avrupa'nın doğuya açılan kapısı olan Türkiye'yi dışarıda bırakarak gerçekleştirilecek bir çözüm sürecinin başarıya ulaşacağı söylenemez. AB'nin bu konuda ihtiyatlı davranması, göç sorunun çözüme kavuşturulmasında büyük önem taşımaktadır. Dolayısıyla, taraflar kısa vadeli ve geçici projelere odaklanmak yerine, kalıcı çözümü ve özellikle de kaynak ülkelerde krizlerin temel nedenlerini ortadan kaldırmaya yönelik stratejileri ön plana çıkarmaları gerekmektedir.

## KAYNAKÇA

- Abbasi-Shavazi, M.J., Glazebrook, D., Jamshidiha, G., Mahmoudian, H. and R. Sadeghi. (2005). Return to Afghanistan?. A Study of Afghans Living in Zahedan. Kabil: AREU.
- ABD Dışişleri Bakanlığı. Erişim adresi: <https://www.state.gov/>.
- Açıklım, N. (1997). *Göç ve çalışan çocukların sorunları*. II. Ulusal Sosyoloji kongresinde sunuldu. Ankara.
- Afghan Public Health Institute, Ministry of Public Health (APHI/MoPH). (2011). *Afghanistan Mortality Survey 2010*. Afghan Public Health Institute, Ministry of Public Health (APHI/MoPH) [Afghanistan], Central Statistics Organization (CSO) [Afghanistan], ICF Macro, Indian Institute of Health Management Research (IIHMR) and World Health Organization Regional Office for the Eastern Mediterranean (WHO/EMRO) [Egypt], Calverton, Maryland, USA.
- Afganistan İslam Cumhuriyeti. Erişim adresi: <http://ceo.gov.af/fa>.
- Afghanistan Protection Cluster (2011). *Protection Overview: Eastern and South-Eastern Regions -2010/2011*. Afghanistan.
- Ahmedinejad, M. (2011). *Multidimensional poverty and vulnerability assessment: case of afghan refugees in the five most refugee populated provinces of Iran*. Paper presented at the 4th European Public Health Conference, 10-12 November, EUPHA, Copenhagen.
- Alzahra University (2011). *Livelihood Framework: Poverty and Employment*. Tehran: Alzahra University.
- Ashrafi, A. and Moghissi, H. (2002). Afghans in Iran: Asylum fatigue overshadows Islamic brotherhood. *Global Dialogue*, 4(4), 89-99.
- Beall, J. and Esser, D. (2005). *Shaping urban futures: Challenges to governing and managing Afghan cities*. AREU Issues Paper Series.
- BMMYK (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği). (1994). *Mülteci Çocuklar Koruma ve Bakım Kılavuzu*. Ankara.
- BMMYK (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği). (1997). *Dünya mültecilerinin durumu, bir insanlık sorunu*. (çev. Yeşim Boyacılar, Volkan Çıdam, Çağlayan Orhaner, Nihal Yetkin, Elif Gündoğdu, Simten Coşar), BMMYK Türkiye Temsilciliği.
- Erder, S. (2011). *İstanbul'a Bir Kent Kondu Ümraniye*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- FANDOM. (2006). [https://infinite-stratos-fanon.fandom.com/wiki/IS\\_Academy](https://infinite-stratos-fanon.fandom.com/wiki/IS_Academy). Erişim tarihi: 04.06.2020.
- Geyik Yıldırım, S. (2018). Göç ve Afganlar “İstikrarlı mülteciler”. *Göç Araştırmalar Dergisi*, 4(2), 128-159.
- Gubar (1995). *Afganistan Der Mesir Tarih*. Tehran: İntişarat-i Cumhuri.
- Haşimi, Beşerdost ve Şerifi, (2010). Tarihiyle, Kültürüyle ve Güncel Gelişmeleriyle Afganistan, Sebat Ofset Matbaacılık, Konya.
- Icon-Institute. (2009). *National Risk and Vulnerable Assessment 2007/08. A profile of Afghanistan*. Washington DC: World Bank.

## Afganistan'da Göç Hareketliliğinin Neden ve Sonuçları

- Kantor, P. (2008). Diversification and security? Labour mobilization among urban poor households in Kabul, Afghanistan. *Habitat International*, 32(2): 248-260.
- Kolukırcık, S. (2011), Sürgün, toplumsal hafıza ve kültürel göç: Amerika'daki Ahıska Türkleri üzerine bir araştırma. *Bilig - Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 59(59): 167-190.
- Kronenfeld, D. A. (2008). Afghan refugees in Pakistan İslam Cumhuriyeti: Not all refugees, not always in Pakistan İslam Cumhuriyeti, not necessarily Afghan?. *Journal of Refugee Studies*, 21(1), 43–63.
- Levron, E. Magnaldi, S. and Patera, J. (2006). Modes de subsistence des réfugiés en milieu urban: Etude de cas Kaboul Afghanistan, UNHCR.
- Majidi, N. (2008). *Research Study on Afghan Deportees from Iran*. Altai Consulting, commissioned by ILO/ UNHCR.
- Majidi, N. (2011). Urban Returnees and Internally Displaced Persons in Afghanistan. *Middle East Institute*. Erişim Adresi: [http://www.refugeecooperation.org/publications/afghanistan/pdf/01\\_majidi.pdf](http://www.refugeecooperation.org/publications/afghanistan/pdf/01_majidi.pdf).
- Marchand, K., Siegel, M., Kuschminder, K., Majidi, M., Vanore, M. ve Buil, C. (2014). Afghanistan Migration Profile, Prepared for the International Organization for Migration (IOM). Erişim Adresi: [www.merit.unu.edu/publications/uploads/1442\\_239958.pdf](http://www.merit.unu.edu/publications/uploads/1442_239958.pdf).
- Ministry of Refugees and Repatriation (MoRR) et al. (2012). The Voluntary Return and Reintegration Programme: Programme Outline. Ministry of Refugees and Repatriation (MoRR), United Nations Development Programme (UNDP) and United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR).
- NSIA, (2020). Afganistan İstatistik Kurumu. Erişim Adresi: <https://nsia.gov.af/choose-lang>.
- Peker, M. (2005), Psikolojik Açıdan Göç, Birikim. Erişim Adresi: <https://www.birikimdergisi.com/guncel/46/psikolojik-acidan-goc>.
- Stigter, E. (2006). Livelihoods upon return: afghan migratory strategies - an assessment of repatriation and sustainable return in response to the convention plus. *Refugee Survey Quarterly*, 25(2), 109–122.
- The World Bank and United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR). (2011). *IDPs and the Growth of informal settlements in urban centres*. World Bank, Washington, D.C, UNHCR, Geneva.
- The World Bank. (2005). *Afghanistan State Building, sustaining growth, and reducing poverty. A World Bank Country Study*. Washington, D.C.: World Bank.
- The World Bank. (2010). Revised panel data set on physician emigration (1991-2004). Excel Data Sheet. Erişim Adresi: <https://datacatalog.worldbank.org/dataset/medical-brain-drain-physicians-emigration-rates-1991-2004/resource>.
- Turton, D. ve P. Marsden 2002 Taking Refugees for a Ride? The Politics of Refugee Return to Afghanistan. AREU Issues Paper Series, Afghanistan Research and Evaluation Unit, Kabul.



- Uluslararası Kriz Grubu (2009). Erişim Adresi: <https://www.crisisgroup.org/>.
- UNHCR (United Nations High Commissioner for Refugees-BM Mülteciler Yüksek Komiserliği). (2007). *Statistical Yearbook 2006, Switzerland*, s. 81-83. Erişim Adresi: <http://unhcr.org.tr>.
- University World News. (2009). Erişim Adresi: [https://www.universityworldnews.com/page.php?page=UW\\_Main](https://www.universityworldnews.com/page.php?page=UW_Main).
- Vikipedi, (2020). Afganistan. Erişim Adresi: <https://tr.wikipedia.org/wiki/Afganistan>.
- Watandar, S. (2020). Faryab Bölgesi. Erişim Adresi: <https://baztab.news/source/154>.
- Wickramasekara, P. Sehgal, J., Mehran, F., Noroozi, L. and Saeid Eisazadeh (2006). *Afghan households and workers in Iran: Profile and Impact Final Report*. ILO-UNHCR Cooperation Towards Comprehensive Solutions for Afghan Displacement - Research Phase, ILO, Geneva.